

Kuba Castro után?

Dobozi István

Zelei Dávid *Fidel Castro halálára* című nekrológja tárgyilagos mérleget vont a közelmúltban elhunyt kubai vezető több mint fél évszázados uralkodásáról (ÉS, 2016/48., dec. 2.). Helyesen állapítja meg: „*akárhogy is koncentrálunk a mérleg pozitív oldalára, iszonyatos terhek húzzák le a másik oldalt*”. Másokhoz hasonlóan, a pozitív oldalon elsősorban két „sikerterületet” emel ki. Az egyik az oktatás, amelyről Zelei Dávid azt írja, Castro előtt „*magas volt az írástudatlanság*”. Attól függ, hogy mit tartunk „magasnak”, mert a 24 százalékos írástudatlanság 1958-ban egyáltalán nem számított magasnak: valójában a negyedik legjobb mutató volt Latin-Amerikában. Ezt az arányt azonban valóban rendkívül gyorsan megváltoztatták egy jól szervezett kampány keretében.

A másik „sikerágazatban”, az egészségügyben se voltak olyan látványosak a forradalmi vívmányok: a csecsemőhalandóság már Castro előtt is a legjobbak közé tartozott a régióban, sőt a világon, ahogy erre a *Financial Times* is rámutatott. A forradalom előtt a lakosság számához viszonyított orvosszámot illetően Kuba a tizennegyedik volt a világon. A szigetország a jövedelemegyenlőtlenséget illetően se lógott ki annyira Latin-Amerikában. A legkiemelkedőbb sikert Castro a vidéki szociális mélyszegénység fölszámolásában érte el, különösen a szezonális cukornád-betakarításból élők, a *macheteros* körében. A fenti adatok még nagyobb nyomatókat adnak a cikk azon következtetésének, hogy Kuba Castro alatt Latin-Amerika egyik legfejlettebb országából az egyik legszegényebb lett.

A cikk nem foglalkozik a Castro halála által fölvetett legfontosabb kihívással: hogyan tovább, Kuba? Csupán utalás van arra, hogy Donald Trump *elnöksége* „*semmi jót nem ígér Kubának*”. Washingtonból követve a mozgásokat én nem vagyok ennyire borúlátó. Ha más nem, a gazdaság tarthatatlanul rossz teljesítménye a kubai vezetést rövidesen komoly fordulatra fogja kényszeríteni, amelyet addig nem mert föl vállalni, amíg Castro életben volt.

Az 1990-es évek első felében a hatalmas szovjet pénzügyi és természetbeni támogatás megszűnésével a kubai gazdaságot brutális csapás érte: a GDP hozzávetőleg egyharmada egyik napról a másikra eltűnt. Bár egy évtizeddel később Hugo Chavez venezuelai olajár-szubvenciója hozott némi gazdasági fölpezsdülést, ám idővel az is kifulladt. Kína, a nagyon remélt harmadik külső „eltartó” már nem mutatott kellően erős érdekeltséget Havanna megtámogatására. Ha hinni

lehet a kubai hivatalos nemzetijövedelem-adatoknak, akkor a GDP dőcögve – évente átlagosan két százalékkal – növekedett ebben az évtizedben, de független szakértők inkább stagnálásról beszélnek. Ráadásul a lakosság és a munkaerő nemcsak hogy évről évre fogy, de gyorsan öregszik is.

A gazdaság gyakorlatilag egy helyben topogása már elkezdte kikezdeni a kubai forradalom két fentebb említett szociális vívmányát. Márpedig a politikai demokráciát semmibe vevő castrói társadalmi szerződést csak egy dolog legitimálta igazán a tömegek szemében: a szocialista állam garantálta a legalapvetőbb emberi szükségletek kielégítését és a közbiztonságot; az utóbbi párját ritkítóan jó a szigetországban. Az egészségügyi ellátás napról napra gyengül: sok korábban jól működő kórházra már rá sem lehet ismerni, eltűnnek a gyógyszerek és a gyógyászati eszközök, hogy azután a fekete piacokon bukkanjanak föl továbbeladásra. A legjobb iskolai tanárok egyre növekvő számban adják föl foglalkozásukat, és vállalnak összehasonlíthatatlanul jobban fizető állásokat a turista- és szórakoztatóiparban.

Ebben a kilátástalan gazdasági helyzetben miből állhat a fenti „komoly fordulat” erőszak, netán polgárháború nélkül? Mivel jelenleg még nincs robbanással fenyegető, alulró jövő tömegnyomás a kommunista vezetésen, lehetőség adódik a sikeresnek tartott kínai/vietnami társadalmi modellre való fokozatos átmenetre. A kubai pártelit számára e modell fő előnye az, hogy a mélyebb piaci reformok – köztük az állami szektor egy részének privatizálása – úgy dinamizálhatják a gazdaságot (és az életszínvonalat), hogy közben fönnmaradhat az egypárti politikai uralom. Úgy tűnt, hogy fékezett habzású gazdasági reformjaival *Raúl Castro* már évekkel ezelőtt ebbe az irányba próbált elmozdulni, de a bátortalan lépések nem érték el a gazdasági fordulathoz szükséges kritikus tömeget. A hírek szerint Fidel még politikai visszavonultságában is hatásosan fékezte Raúl reformjait. Ő mindig is a legrosszabb véleménnyel volt Teng Hsziao-ping piacosító kínai reformjairól (mellesleg a „revizionista” magyar gazdasági reformokról is), amelyek szerinte a társadalmat szegényekre és gazdagokra osztják, és idővel potenciálisan – a magánvagyonok fölhalmozódásával és a civiltársadalom megerősödésével – aláássák a kommunista párt vezető szerepét és politikai hatalmát. Nem akarta, hogy a Kubai Kommunista Párt belelépjen ebbe a politikai „csapdába”.

Fidel Castro halálával valószínűleg elhárult az egyik legnagyobb akadály a kínai/vietnami modell rendszerszintű bevezetése előtt. A 85 éves Raúl Castro már bejelentette, hogy 2018-ban lemond az államfői posztról. Addig kell megtalálnia Kuba Teng Hsziao-pingjét, aki majd építhet az utóbbi évek mérsékelt reformjaira és a szárnyait bontogató magánszektorra. Ugyanúgy, mint Kínában és Vietnamban, a szigetországnak a külföldi tőke előtti megnyitásával viszonylag rövid időn belül repülőstartot vehet a kubai gazdaság. Megfelelő jogi szabályozás életbe léptetésével Kuba a külföldi beruházók (köztük az Amerikában élő kubaiak) legvonzóbb célpontja lehet. Nemigen van még egy ország a világon, ahol annyi magasan iskolázott ember áll rendelkezésre havi 20 dollárért, mint Kubában.

Úgy gondolom, hogy üzletemberként Donald Trump ezt látja. Vállalatbirodalma számára már a '90-es években kereste a befektetési lehetőségeket Kubában. A választási kampány végén Trump csak azért keménykedett Havannával szemben, mert nagy szüksége volt a kubai-amerikai szavazatokra a kulcsfontosságú Florida megkaparintásához, ami sikerült is neki. Amerikában közismert a kampányolás *lírája* és a megvalósítás *prózája* közötti különbség. Trump elnökként

várhatóan nem fogja visszafordítani Barack Obama két évvel ezelőtti nyitását Havanna felé. A diplomáciai kapcsolatok helyreállításával a kubai vezetők valójában a leghatásosabb védekező fegyverükről mondtak le: az amerikai „imperializmus” által előidézett „ostromállapot” minden belső megszorítást igazoló, mindig kéznél lévő érvéről. Mivel Trump – ígérete szerint – a külpolitikában elsősorban „jó üzletek kötésére” fog törekedni, a kubai *deal* várhatóan ez lesz számára: „kínai” jellegű reformokért cserében a kongresszus törli az eleve értelmetlen, Amerikának is hátrányos kereskedelmi embargót és beruházási tilalmat Kuba ellen. Ahogy *Az üzletkötés művészete* című könyvében írja az új amerikai elnök: „Csak nagy dolgokban szeretek gondolkodni.” Castro halála után ezt akár Kubával is elkezdheti.

(A szerző főtanácsadó, a Világbank volt vezető közgazdásza)

@2016 Élet és Irodalom